

وضع حديث

ناصر ربيعى محمدى

مركز بين المللى
ترجمه و نشر المصطفى ﷺ

با پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و در عصر جهانی شدن ارتباطات، پرسش‌ها و چالش‌های نوینی در حوزه علوم انسانی فراروی اندیشمندان مسلمان قرار گرفت که برخاسته از مسئولیت دشوار حکومت در این عصر است؛ دورانی که پای بندی به دین و سنت در مدیریت همه‌جانبه کشورها بسیار چالش برانگیز می‌نماید. از این رو مطالعات و پژوهش‌های به‌روز، جامع، منسجم و کاربردی در حوزه دین، بر اساس معیارهای معتبر جهانی و اندیشه‌های ناب و ژرف، بایسته و ضروری است و جلوگیری از انحرافات فکری و تربیتی پژوهندگان حوزه دین، مهم و مورد عنایت بنیان‌گذاران این شجره طیّبه، به‌ویژه معمار بزرگ انقلاب اسلامی، امام خمینی علیه السلام و مقام معظم رهبری علیه السلام می‌باشد.

جهانی‌شدن و گسترش سلطه فرهنگی غرب در سایه رسانه‌های فرهنگی و ارتباطی اقتضا دارد که دانش پژوهان و علاقه‌مندان به این مباحث، با اندیشه‌های بلند و ارزش‌های متعالی آشنا شوند و این مهم با ایجاد رشته‌های تخصصی، تولید متون جدید و غنی، گسترش دامنه آموزش و تربیت سازمان‌یافته دانشجویان به سرانجام خواهد رسید. این فرایند گاه در پرداختن به مباحث بنیادین و تدوین متون تخصصی تعریف می‌شود و گاه در نگارش بحث‌های علمی، اما نه چندان پیچیده و تخصصی به ظهور می‌رسد.

بالندگی مراکز آموزشی در گرو نظام آموزشی منسجم، قانونمند و پویاست. بازنگری در متن‌ها و شیوه‌های آموزشی و پژوهشی و به‌روز کردن آنها نیز این انسجام و پویایی و در نتیجه نشاط علمی مراکز آموزشی و پژوهشی را در پی دارد.

«جامعة المصطفی علیه السلام العالمية» به عنوان بخشی از این مجموعه که رسالت بزرگ تعلیم و تربیت طلاب غیر ایرانی را بر عهده دارد، تألیف متون درسی مناسب را سرلوحه تلاش خود قرار داده و تدوین و نشر متون درسی در موضوعات گوناگون علوم دینی، حاصل این فرایند است.

مرکز بین‌المللی

ترجمه و نشر المصطفی علیه السلام

فهرست

مقدمه	۱۵
فصل اول: کلیات	۱۷
وضع در لغت	۱۷
۱. الحظ (پایین آوردن)	۱۷
۲. الاسقاط (انداختن و پرت کردن)	۱۷
۳. الالصاق (چسباندن)	۱۸
۴. الاختلاق (تراشیدن و جعل کردن)	۱۸
وضع در اصطلاح	۱۹
تناسب معنای لغوی و اصطلاحی	۲۲
آغاز دروغ‌پردازی در حدیث	۲۳
۱. زمان حیات رسول خدا ﷺ	۲۳
۲. نیمه دوم خلافت عثمان	۲۵
۳. پس از خلفای چهارگانه (سال ۴۰ هجری)	۲۵
۴. اواخر قرن اول هجری	۲۶
ادله منکران دروغ‌پردازی در زمان حیات رسول خدا ﷺ و ارزیابی آنها	۲۷
۱. عدالت صحابه و خشیت آنان از خدا	۲۷
۲. استبعاد وضع حدیث به دست صحابه	۳۴
۳. فقدان شواهد تاریخی	۳۴
نتیجه‌گیری	۳۸
ریشه‌یابی وضع در احادیث	۳۸

۴۵	فصل دوم: شواهد وقوع وضع و علل گسترش آن
۴۵	شواهد وقوع وضع
۴۵	۱. شواهد قرآنی
۴۶	۲. شواهد روایی
۴۶	۳. نقد صحابه به روایات
۴۷	۴. گزینش احادیث در جوامع حدیثی
۴۸	۵. اعتراف دروغ پردازان
۴۸	عوامل گسترش پدیده وضع
۴۸	۱. منع نگارش رسمی حدیث
۵۰	۲. نقل به معنا
۵۰	۳. اعتماد بر صحابه با نظریه «عدالت صحابه»
۵۰	۴. گسترش فتوحات و ورود فرهنگ بیگانه
۵۱	۵. تسامح در ادله سنن
۵۲	سایر عوامل
۵۵	فصل سوم: انگیزه سیاسی در وضع
۵۷	خلافت خلفای سه گانه
۶۴	خلافت بنی امیه
۶۸	موارد جعل حدیث در زمان معاویه
۶۸	۱. مشروعیت بخشی به سلطنت
۶۹	۲. حذف فضایل امام علی <small>علیه السلام</small>
۷۱	۳. فضیلت تراشی برای معاویه و برخی صحابه
۷۳	الف) احادیثی در برتری شام و مردم آن
۷۵	ب) قداست شکنی از رسول خدا <small>صلی الله علیه و آله و سلم</small>
۷۷	ج) خلافت بنی عباس
۷۸	نتیجه گیری

فصل چهارم: انگیزه فرهنگی (۱)	۸۱
تعدد مرجعیت فکری و دینی	۸۱
فرقه‌ها و نحله‌های گوناگون	۸۵
۱. فرقه‌های کلامی	۸۵
۲. فرقه‌های فقهی	۸۹
پیدایش اندیشه غلو	۹۱
۱. مفهوم غلو در لغت و اصطلاح	۹۲
۲. شیوه برخورد ائمه <small>علیهم‌السلام</small> با پدیده غلو	۹۴
۳. جعل حدیث از سوی غلات	۹۶
۴. نمونه‌هایی از اخبار غلو	۹۸
فصل پنجم: انگیزه فرهنگی (۲)	۱۰۳
اندیشه‌های وارداتی به حوزه فرهنگ اسلامی	۱۰۳
۱. زنادقه و ملحدان	۱۰۳
۲. اسرائیلیات	۱۰۶
الف) علل نفوذ اسرائیلیات	۱۰۷
ب) برخورد با اسرائیلیات در اسلام	۱۱۲
ج) مهم‌ترین شخصیت‌های گسترش دهنده اسرائیلیات	۱۱۴
یکم: کعب الاحبار	۱۱۴
دوم: ابوهریره	۱۱۷
سوم: وهب بن منبه	۱۲۱
۳. متصوفه	۱۲۲
شبهه افکنی در اعتبار قرآن (اخبار تحریف)	۱۲۵
فصل ششم: انگیزه مالی و دنیوی	۱۳۳
تقرب به سلاطین	۱۳۴

۱۳۶ تعصبات
۱۳۸ ۱. تعصب قبیله‌ای
۱۳۹ ۲. تعصب لغوی
۱۴۰ ۳. تعصب منطقه‌ای
۱۴۱ مصالح شخصی
۱۴۲ غلبه در مناظرات
۱۴۲ فروش اجناس و کالا
۱۴۳ داستان سرایی
۱۴۷ ۱. موضع‌گیری در برابر افسانه‌سرایان (قصاص)
۱۴۹ ۲. نمونه‌هایی از دروغ‌پردازی قصه‌گویان
۱۵۵ فصل هفتم: انگیزه خیرخواهانه
۱۵۶ ترغیب به قرائت قرآن و سور خاص
۱۵۹ گزافه‌گویی در ثواب و ترغیب به اعمال خیر
۱۶۱ وضع به انگیزه امتحان
۱۶۱ حسن ظن به صحابه
۱۶۵ فصل هشتم: شیوه‌های وضع حدیث
۱۶۶ وضع حدیث کامل
۱۶۸ درج الفاظ موضوع در حدیث
۱۶۸ ۱. اضافه کردن لفظی به اول حدیث
۱۶۹ ۲. اضافه کردن لفظی در اثنای حدیث
۱۷۰ ۳. اضافه کردن لفظی به آخر حدیث
۱۷۰ ۴. تغییر لفظ
۱۷۲ سرقت حدیث
۱۷۳ ۱. سرقت با قلب اسناد برای متن موضوع
۱۷۳ ۲. سرقت با قلب اسناد و متن

فهرست ۹

- دس در کتب محدثان ۱۷۴
- وضع نسخه‌های دروغین و نشر آن ۱۷۵
- فصل نهم: ثمرات رویارویی با وضع ۱۷۹
- احتیاط در نقل روایت ۱۸۴
۱. مسافرت برای اخذ حدیث صحیح ۱۸۵
۲. عرضه حدیث و نقد آن ۱۸۶
- موارد برخورد ائمه علیهم‌السلام هنگام عرضه ۱۸۷
- معرفی واضعان حدیث ۱۹۲
- پیدایش علم رجال، درایه و جرح و تعدیل ۱۹۴
- فصل دهم: نشانه‌های حدیث موضوع (۱) ۱۹۹
- دیدگاه‌های دانشمندان حدیث درباره نشانه‌های وضع ۲۰۰
۱. شعبه بن الحجاج (۱۶۰ق) ۲۰۱
۲. احمد بن علی الخطیب (۴۶۳ق) ۲۰۱
۳. غزالی (۵۰۵ق) ۲۰۱
۴. ابن جوزی (۵۹۷ق) ۲۰۲
۵. ابن عراق (۹۶۳ق) ۲۰۳
۶. زین الدین العاملی (شهید ثانی، م ۹۶۵ق) ۲۰۳
۷. عبدالله المامقانی (۱۳۵۱ق) ۲۰۴
۸. عبدالهادی فضلی ۲۰۴
- نشانه‌های وضع در سند ۲۰۵
۱. اقرار راوی به وضع ۲۰۶
۲. آنچه به منزله اقرار راوی است ۲۰۸
- الف) قرائن دال بر دروغ‌گویی راوی در شنیدن از شیخ ۲۰۸
- ب) قرائن دال بر کذب راوی در استناد مطالب به استاد ۲۱۰

۲۱۱ ج) قرائنی که به انگیزه راوی برمی گردد
۲۱۲ عادت کردن راوی به دروغ
۲۱۳ نتیجه گیری
۲۱۷ فصل یازدهم: نشانه های حدیث موضوع (۲)
۲۱۸ پیشینه نقد متن حدیث
۲۲۰ عمده ترین نشانه های وضع در متن
۲۲۰ ۱. مخالفت حدیث با قرآن
۲۲۳ پیشینه تاریخی
۲۳۰ ۲. مخالفت حدیث با سنت
۲۳۵ مراد از سنت
۲۳۷ ۳. مخالفت حدیث با بدیهیات عقلی
۲۳۸ مراد از عقل
۲۴۵ فصل دوازدهم: نشانه های حدیث موضوع (۳)
۲۴۵ ۴. مخالفت حدیث با تاریخ
۲۴۸ چند نمونه از روایات ناسازگار با تاریخ
۲۵۲ ۵. مخالفت حدیث با حکم مورد اتفاق امت اسلامی
۲۵۴ ۶. رکاکت حدیث
۲۵۸ ۷. مخالفت حدیث با قوانین علمی
۲۶۲ نتیجه گیری
۲۶۷ فصل سیزدهم: تعبیرشناسی احادیث موضوع و واضعان
۲۶۸ تعابیر علما در مورد واضعان
۲۶۸ مراتب تعابیر علما در مورد واضعان
۲۶۹ تعابیر علما در مورد احادیث موضوع
۲۶۹ ۱. الفاظ صریح
۲۶۹ ۲. الفاظ کنایی

- فصل چهاردهم: تأثیر وضع بر فرهنگ اسلامی ۲۷۱
- دشواری دستیابی به احادیث صحیح ۲۷۲
- نفی احادیث صحیح به بهانه جعل زدایی ۲۷۴
- شکل‌گیری جریان‌های فکری مختلف (نحله‌های فقهی و کلامی) ۲۷۷
- محرومیت مردم از اهل بیت علیهم‌السلام ۲۷۷
- مخدوش کردن چهره اسلام ناب محمدی صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم ۲۷۹
- فصل پانزدهم: کتاب‌شناسی وضع ۲۸۳
۱. ابوالفضل محمد بن طاهر المقدسی (م ۵۰۷ق) ۲۸۳
۲. ابوعبدالله حسین بن ابراهیم الجورقانی (م ۵۴۳ق) ۲۸۳
۳. ابوالفرج عبدالرحمن بن علی المعروف بابن جوزی (م ۵۹۷ق) ۲۸۳
۴. زین الدین عمر بن بدر الموصلی (م ۶۲۳ق) ۲۸۴
۵. رضی الدین ابوالفضائل الصغانی (م ۶۵۰ق) ۲۸۴
۶. ابو محمد عبدالله بن یحیی الجمالی الجزائری (م ۶۸۲ق) ۲۸۵
۷. ابوالعباس ابن تیمیه الدمشقی الحنبلی (م ۷۲۸ق) ۲۸۵
۸. شمس الدین ابوعبدالله محمد بن احمد بن عبدالهادی (م ۷۴۴ق) ۲۸۵
۹. ابوعبدالله محمد بن احمد عثمان الذهبی (م ۷۴۸ق) ۲۸۵
۱۰. ابوحفص القزوینی (م ۷۵۰ق) ۲۸۶
۱۱. ابو عبدالله محمد بن ابی بکر المشهور بابن القیم الجوزیه (م ۷۵۱ق) ۲۸۶
۱۲. عبدالوهاب بن علی المعروف بتاج الدین السبکی (م ۷۷۱ق) ۲۸۶
۱۳. محمد بن بهادر بن عبدالله الزرکشی (م ۷۹۴ق) ۲۸۷
۱۴. ابن حجر العسقلانی الشافعی (م ۸۵۲ق) ۲۸۷
۱۵. شمس الدین السخاوی (م ۹۰۲ق) ۲۸۷
۱۶. جلال الدین السیوطی (م ۹۱۱ق) ۲۸۷
۱۷. نورالدین ابوالحسن السمهودی (م ۹۱۱ق) ۲۸۸
۱۸. عبدالرحمن بن علی الشیبانی المعروف بابن الدبیع (م ۹۴۴ق) ۲۸۹

١٩. ابن طولون الدمشقي الصالحى (م ٩٥٣ق) ٢٨٩
٢٠. ابوالحسن سعدالدين بن عزّاق الدمشقي (م ٩٦٣ق) ٢٨٩
٢١. محمّد طاهر الفتّنى (م ٩٨٦ق) ٢٩٠
٢٢. نورالدين على بن محمّد الهروى معروف به ملاعلى قارى (م ١٠١٤ق) ٢٩٠
٢٣. مرعى بن يوسف الكرمى المقدسى (م ١٠٣٣ق) ٢٩٠
٢٤. محمّد نجم الدين الغزى العامرى (م ١٠٦١ق) ٢٩١
٢٥. اسماعيل بن محمّد العجلونى (م ١١١٩ق) ٢٩١
٢٦. محمّد بن محمّد الحسينى الطرابلسى (م ١١٧٧ق) ٢٩١
٢٧. محمّد بن احمد الصنعانى (م ١١٨١ق) ٢٩٢
٢٨. محمّد بن محمّد بن احمد الازهرى الشهير بالامير الكبير (م ١٢٣٢ق) ٢٩٢
٢٩. محمّد امين بن على السويدى العراقى (م ١٢٤٦ق) ٢٩٢
٣٠. محمّد بن على الشوكانى الصنعانى القحطانى (م ١٢٥٠ق) ٢٩٢
٣١. ابو عبدالله محمّد بن السيد درويش الحوت (م ١٢٧٦ق) ٢٩٣
٣٢. قطب الدين الانصارى اللكنوى (م ١٣٠٤ق) ٢٩٣
٣٣. محمّد بن البشير المدنى الازهرى (م ١٣٢٩ق) ٢٩٣
٣٤. ابوالفيض احمد بن محمّد الغمارى الحسنى (معاصر) ٢٩٤
٣٥. شيخ محمّد ناصر الدين البانى (معاصر) ٢٩٤
٣٦. عبدالعزيز محمّد بن الصديق الغمارى ٢٩٥
٣٧. عمر بن حسن عثمان فلّاته (معاصر) ٢٩٥
٣٨. عبدالمتمعال محمّد الجبرى (معاصر) ٢٩٥
٣٩. محمّد العروسى التونسى (معاصر) ٢٩٥
٤٠. محمّد عمرو عبدالطيف ٢٩٥
٤١. ابو عبدالله احمد بن احمد العيسوى ٢٩٦
٤٢. ابو اسحاق الجوينى الاثرى ٢٩٦
٤٣. ابو اسامه سليم بن عبدالهلالى ٢٩٦

فهرست ۱۳

۴۴. محمد بن محمد ابوشهبه ۲۹۶
۴۵. هاشم معروف الحسنی (معاصر) ۲۹۶
۴۶. محمد تقی تستری ۲۹۷
۴۷. دکتر عبدالصمد ۲۹۷
۴۸. مرتضی عسکری ۲۹۷
- کتابنامه ۲۹۹